

TARTU ÜLIKOOLI VILJANDI KULTUURIAKADEEMIA
kogukonnahariduse ja huvitegevuse õppekava

Meelis Külaots

**NOORTE KAASAMINE KAASAVAS EELARVES, KOGEMUSED JA HINNANGUD
ELVA VALLA NÄITEL**

Lõputöö

Juhendaja: Andres Rõigas MSc

Viljandi 2024

Resümee

Noorte kaasamine kaasavas eelarves, kogemused ja hinnangud Elva valla näitel

Kaasav eelarve on demokraatia tööriist, mis võimaldab kogukonna liikmetel otsustada kohaliku omavalitsuse raha kasutamise üle. Noorte kaasamine sellesse protsessi on sageli tagasihoidlik, mis tekitab küsimuse, miks noored ei osale aktiivselt? Uurimuse eesmärk on analüüsida noorte osalemist Elva valla kaasavas eelarves, tuues esile nende teadlikkuse, motivatsiooni ja takistused. Metoodika hõlmab intervjuusid ja dokumentide analüüsi. Peamised tulemused näitavad, et kuigi noored on kaasavast eelarvest teadlikud, tunnevad nad, et nende hääl ei ole piisavalt kuuldav. Samuti ilmneb, et nad vajavad rohkem teavet ja tuge. Uurimus pakub soovitusi, kuidas muuta kaasav eelarve noorte jaoks atraktiivsemaks ja mõistetavamaks, rõhutades kohalike omavalitsuste rolli noorte kaasamise suurendamisel.

Võtmesõnad: kaasav eelarve, osalusdemokraatia, kommunikatsioon, strateegia

Abstract**Youth Involvement in Participatory Budgeting: Experiences and Assessments in the Example of Elva Municipality**

Participatory budgeting is a democratic tool that allows community members to decide on the use of local government funds. The involvement of youth in this process is often modest, raising the question of why young people do not participate actively. The aim of this study is to analyze the participation of youth in the participatory budgeting of Elva Municipality, highlighting their awareness, motivation, and obstacles. The methodology includes interviews and document analysis. The main findings indicate that although young people are aware of participatory budgeting, they feel that their voices are not sufficiently heard. It also appears that they need more information and support. The study offers recommendations on how to make participatory budgeting more attractive and understandable for young people, emphasizing the role of local governments in increasing youth involvement.

Keywords: participatory budgeting, participatory democracy, communication, strategy

Sisukord

Sisukord.....	4
Eessõna.....	5
1. Teoreetiline ülevaade.....	7
1.1 Kaasava eelarve mõiste ja eesmärgid.....	7
1.2 Noorte kaasamise tähtsus.....	8
1.3 Noorte kaasamine kaasavas eelarves.....	9
1.4 Elva valla kaasava eelarve protsess ja noorte kaasamise strateegiad.....	12
1.4.1 Kaasav eelarve Elva vallas.....	12
1.4.2 Noorte kaasamise strateegiad.....	13
2. Metoodika.....	14
2.1 Valimi kirjeldus.....	14
2.2 Andmete kogumine ja analüüs.....	15
2.3 Uurimistulemused.....	16
3. Arutelu ja järeldused.....	24
3.1 Noorte kaasamise strateegiad.....	24
3.2 Noorte kaasamise tulemused.....	26
3.3 Järeldused.....	26
Kokkuvõte.....	30
Kasutatud allikad:.....	31
Lisa 1. Intervjuu küsimused fookusgrupile.....	35
Lisa 2. Intervjuu küsimused valla ametnikele.....	36
Lisa 3 Elva valla kaasava eelarve võidutööd 2019-2024.....	37
Lisa 4 Noorte kaasamise mudel kaasavasse eelarvesse.....	38

Eessõna

Kaasav eelarve on demokraatlik protsess, kus kogukonna liikmetel on võimalus osaleda eelarve koostamisel ja otsustada, kuidas avalikke vahendeid kasutatakse. Kaasava eelarve kontseptsioon sai alguse Brasiilias 1989. aastal ning on sellest ajast levinud üle kogu maailma, pakkudes võimalusi kogukonna liikmetele, sealhulgas noortele, osaleda otsustusprotsessides ja mõjutada oma elukeskkonda. (Sintomer, 2008)

Kaasav eelarve on märkimisväärselt suurendanud kodanike poliitilist teadlikkust ja kaasatust, pakkudes seejuures ka noortele võimalust õppida demokraatlikke protsesse ja arendada oma kodanikuaktiivsust (Baiocchi, 2007). Seega on kaasava eelarve eesmärk kaasata kõiki ühiskonnagruppe, siiski on noorte osalus selles protsessis sageli tagasihoidlik. See on tekitanud küsimusi noorte teadlikkuse, motivatsiooni ja kaasamisega seotud takistuste kohta. Probleem seisneb selles, et vaatamata kaasava eelarve potentsiaalile suurendada noorte osalust ja kodanikuaktiivsust, ei ole alati selge, kuidas ja mil määral noored selles protsessis tegelikult osalevad ning millised on nende kaasamise tulemused ja väljakutsed. Tihti võib noorte kaasamine olla formaalne ja piiratud, jättes nad otsustusprotsessidest kõrvale või andes neile väheseid võimalusi oma ideid realiseerida. Kaasava eelarve võib kaaperdada poliitiline eliit või aktiivsed rühmad, mis vähendab noorte ja teiste vähem kaasatud gruppide motiveeritust ja mõju mis vähendab nende tegelikku osalust (Baiocchi, 2007). Noorte kaasamine kaasavasse eelarvesse on oluline samm noortesõbralikuma ühiskonna loomise suunas. Elva vald on hea näide omavalitsusest, mis on aktiivselt püüdnud noori kaasata valla juhtimisse. Siiski on puudu uuringuid, mis analüüsiksid noorte kogemusi ja hinnanguid kaasava eelarve protsessile Elva vallas.

Antud uurimuse fookuses on noorte kaasamine Elva valla kaasavasse eelarvesse, et mõista nende teadlikkust, motivatsiooni ja kaasamist piiravaid takistusi. Samuti uuritakse, kuidas Elva vald on püüdnud noori kaasata ja millised on olnud nende strateegiate tulemused. Uurimistöö eesmärk on saada põhjalik ülevaade noorte kaasamise hetkeseisust Elva vallas ning pakkuda välja praktilisi soovitusi, kuidas kaasava eelarve protsessi noorte jaoks atraktiivsemaks ja arusaadavamaks muuta.

Uurimus tugineb nii teoreetilisele ülevaatele kui ka empiirilisele andmekogumisele. Teoreetilises osas antakse ülevaade kaasavast eelarvest, noorte kaasamise tähtsusest ja erinevatest kaasamise strateegiatest, tuginedes eelkõige Brodie (2009) osaluse kolmele mõõtmele ja Hearti (1992) osaluse redelile. Empiiriline osa põhineb kvalitatiivsel

uurimismeetodil, kus andmeid koguti fookusgrupi intervjuu ja omavalitsuse ametnike kirjalike intervjuude kaudu. Fookusgruppi kuulus seitse 16-18-aastast noort erinevatest piirkondadest ning intervjuud viidi läbi kolme omavalitsuse ametnikuga, kes vastutavad kaasava eelarve protsessi eest. Kogutud andmeid analüüsiti kvalitatiivse induktiivse sisuanalüüsi meetodil.

Eelnevad uuringud on rõhutanud noorte kaasamise tähtsust kohaliku omavalitsuse otsustusprotsessidesse ning selle mõju noorte osalusele ja kaasamisele ühiskonnas. Käesolev uurimus täiendab seda lünka, keskendudes noorte kaasamisele kaasavas eelarvesse Elva valla näitel, pakkudes uusi teadmisi noorte kaasamise strateegiatest, kogemustest ja tõhususest kaasavas eelarves.

Lõputöö koosneb kolmest põhi peatükist. Esimene peatükk annab ülevaate kaasavast eelarvest ja noorte kaasamise teoreetilisest taustast. Teine peatükk kirjeldab uurimuse metoodikat, valimit ja andmete analüüsi. Kolmas peatükk esitab uurimuse tulemused, arutelu ja järeldused. Lõpuks pakutakse välja soovitusi noorte kaasamise tõhustamiseks Elva valla kaasavas eelarves.

1. Teoreetiline ülevaade

See peatükk teeb ülevaate kaasavast eelarvest ning noorte kaasamise teoreetilistest alustest. Käsitletakse kaasava eelarve mõistet, eesmärgi, põhimõtteid ning vaadeldakse noorte kaasamise olulisust ja mõju ühiskonnale ning noorte endi kaasamise ootusi ja vajadusi.

1.1 Kaasava eelarve mõiste ja eesmärgid

Alates kaasava eelarve kasutuselevõtust Brasiilias 1989. aastal on see levinud üle kogu maailma ning seda on rakendatud erinevates vormides ja mudelites erinevates riikides ja linnades. Näiteks on Pariisis katsetatud erinevaid osalusdemokraatia vorme, sealhulgas kaasavat eelarvestamist, et suurendada kodanike kaasatust linna otsustusprotsessidesse (Sintomer, 2008). Kaasava eelarve maailma atlase andmetel on 2023. aastal identifitseeritud 11690 - 11825 kaasava eelarve juhtu 71 riigis. Kõige rohkem kaasava eelarve tuvastatud juhtumeid on Euroopas ~4600, mis moodustab ligikaudu 39% kõigist kogu maailmas tuvastatud kaasava eelarve juhtumitest. (Dias & Júlio, n.d.)

Kaasava eelarve eesmärgid on mitmekülgsed. Esiteks, see suurendab demokraatiat, võimaldades kodanikel otseselt mõjutada, kuidas avalikke vahendeid kasutatakse. Teiseks, see suurendab läbipaistvust, kuna eelarveprotsess muutub avatumaks ja arusaadavamaks kõigile kogukonna liikmetele. Kolmandaks, see suurendab kodanikuühiskonna kaasatust, kuna kodanikud saavad aktiivselt osaleda kohaliku omavalitsuse tegevuses ja otsuste tegemises (e-Riigi Akadeemia, 2012).

Kaasava eelarve puhul saab asjakohase info teha kättesaadavaks veebis ning võimaldada elanikel esitada ettepanekuid ja osaleda aruteludes veebiplatvormide kaudu (Rios, 2005). Infotehnoloogia kasutamine lihtsustab ja muudab kaasava eelarve protsessis osalemise mugavamaks, sest inimesed saavad osaleda kodust lahkumata (Peixoto, 2009). Siiski ei pruugi infotehnoloogia kasutamine suurendada kõigi inimeste võimalusi osaleda eelarveprotsessis, kuna tehnoloogilised lahendused pole kõigile kättesaadavad ja kõik ei oska neid kasutada (Kim, 2008). Lisaks võib infotehnoloogia kasutamine tähendada, et enamik inimesi osaleb vaid hääletuses, kuid ei võta osa aruteludest (Sintomer et al., 2013).

Kaasava eelarve puhul saavad elanikud hääletada eelarve valikute üle, kuid selle väärtus seisneb enamas, kui vaid hääleõiguse andmises. Sama oluline on, et elanikud saavad esitada eelarve ettepanekuid ja avaldada nende kohta arvamust (Souza, 2001).

Kahjuks on kaasava eelarve otsustamise protsessis hääletamisaktiivsus tihti väga madal. Saksamaal on see olnud keskmiselt 1,3% (Schneider & Busse, 2018) ja Eestis 2,5%

(Krenjova Cepilova & Raudla, 2018). Samal ajal on Brasiilias näiteid, kus hääletamisaktiivsus ületab 15% (Peixoto, 2009).

Sama oluline kui hääletamisaktiivsus on ka elanike osalus eelarveprotsessi varasemates etappides, nagu ettepanekute esitamine ja arutelud. Mida rohkem inimesi osaleb ettepanekute esitamise etapis, seda rohkem ettepanekuid esitatakse, mis võimaldab neid põhjalikumalt arutada (Gomez et al., n.d.).

Eestis rakendati kaasavat eelarvet esimesena Tartu linnas 2013. aastal. 2023. aastal rakendati Eestis kaasavat eelarvet 50 omavalitsuses, mis moodustab 63% kõigist omavalitsustest (79). Rahandusministeeriumi poolt aktsepteeritud definitsiooni järgi on Kaasav eelarve Eestis esinduskogudesse mittevalitud elanike osalemine avaliku raha planeerimisel ja jaotamisel (Rahandusministeerium, n.d.).

Kaasav eelarve on tõhus demokraatia tööriist, mis võimaldab inimestel mõjutada kohaliku omavalitsuse tegevust ja eelarve prioriteete, ilma et peaks ootama järgmisi valimisi (Rahandusministeerium, n.d.). See suurendab läbipaistvust ja arusaamist omavalitsuse raha kasutamise põhimõtetest, kaasates kogukonna otsustusprotsessi.

1.2 Noorte kaasamise tähtsus

“Demokraatliku valitsemise ja võimu teostamise oluline aspekt on elanike kaasamine otsustusprotsessidesse, sealhulgas alaesindatud sihtrühmade tähelepanu ja toetuse pakkumine. Üks selline alaesindatud rühm on noored.” (OECD, 2018)

Noorte osalemine poliitikas on tänapäeva Euroopas oluline teema. Kahjuks seistakse silmitsi mitmete tõsiste väljakutsetega, millest üks on noorte apaatia ja poliitilisest elust eemaldumine. Paljud noored tunnevad end traditsioonilistest institutsioonidest võõrandununa ning ei usu, et nende hääl loeb. See distantseerumine tuleneb mitmest tegurist, sealhulgas pettumusest poliitilistes parteides, usaldamatust poliitikute vastu ja arusaamast, et poliitika on nende igapäevaelust kaugel ja ebaoluline. (CESIE ETS, 2023) Noored tunnevad, et nende häält ei esindata piisavalt poliitiliste otsuste tegemisel ning et poliitilised struktuurid ei arvesta nende vajaduste ja muredega. "Hart (1992) väidab, et tihti kipuvad täiskasvanud noorte pädevusi alahindama ja sellest tulenevalt mõjutavad ise noorte osalust protsessis." - See rõhutab noorte kaasamise olulisust otsuste tegemisel ja poliitika kujundamisel. Lisaks sellele võivad noortel puududa piisavad teadmised poliitikast ja kodaniku kohustustest, mis võib takistada nende aktiivset osalemist. Ilma selge arusaamata poliitilistest protsessidest ja nende rollist kodanikena võivad noored tunda end ebakindlalt oma otsuste tegemisel ja panuse andmisel ühiskonda. Lundy et al. (2016) rõhutab, et noorte kaasamine peaks tuginema nende

endi prioriteetidele ja protsessil peaks olema oluline tähendus noorte elus. See tähendab, et kaasamine ei tohiks olla pelgalt formaalsus, vaid peaks pakkuma noortele reaalselt võimalust oma arvamust avaldada ja otsustusprotsessides osaleda.

Noorte osaluse eesmärk on pakkuda neile mitmekesiseid võimalusi osaleda otsustusprotsessides ning julgustada neid aktiivselt kaasa lööma. Noorte võimalus ja tahe osaleda otsustusprotsessides, mis mõjutavad nende elu ja ühiskonda, on oluline tugeva ühiskonna arenguks. Noorte kaasamine otsustamisse aitab kujundada neist aktiivseid kodanikke, kes hoolivad oma kodukohast ja riigist. Aktiivselt osalevad noored võtavad ise otsuseid vastu ning pakuvad uusi lahendusi. (Haridusportaal, n.d.) Lisaks sellele aitab noorte kaasamine kaasa otsuste kvaliteedi parendamisele. Noored toovad kaasa uusi vaatenurki, ideid ja lahendusi, mis võivad rikastada otsustusprotsessi ning viia paremate ja jätkusuutlikumate tulemusteni. Nende kaasamine suurendab otsuste legitimeeritust ning vähendab vastuseisu, kuna noored tunnevad end kaasatuna ja nende vajadused on arvestatud. Noorte kaasamise ootused ja vajadused on seotud eelkõige avatud ja toetava keskkonna loomisega, kus nende arvamust austatakse ning neil on võimalus aktiivselt osaleda otsustusprotsessides. (SALTO, 2020) Noored ootavad tagasisidet oma panusele ning soovivad näha, et nende ettepanekutest ja ideedest midagi tegelikult muutub. Samuti on oluline, et noorte kaasamine ei piirduks vaid formaalsuste täitmisega, vaid et nende hääl oleks tõeliselt kuuldav ning nende osalusel oleks reaalne mõju ühiskondlikele otsustele. “Ühiskonnana seisame silmitsi väljakutsega luua sellised struktuurid ja protsessid, mis võimaldaksid noortel aktiivselt kaasa rääkida ning oma potentsiaali täielikult rakendada. Ainult nii saame tagada ühiskonna jätkusuutlikkuse tulevikus. Seetõttu on oluline pöörata rohkem tähelepanu noorte kaasamisele ning luua neile selleks sobivad platvormid ja võimalused (Eesti Noorteühenduste Liit., n.d.).” Seega on noorte kaasamine kaasavasse eelarvesse oluline samm noortesõbralikuma ühiskonna suunas. See võimaldab noortel väljendada oma arvamusi ja vajadusi ning osaleda otsuste tegemises, mis mõjutavad nende elukeskkonda ja tulevikku.

1.3 Noorte kaasamine kaasavas eelarves

Haridus- ja Noorteprogramm 2024-2027 eesmärk on luua ühiskond, kus noored on aktiivsed ja kaasatud kodanikud, kellel on teadmised, oskused ning motivatsioon panustada nii isiklikus elus, töös kui ka laiemalt ühiskonnas. Seejuures on eriti oluline noorte kaasamine otsustusprotsessidesse, näiteks kaasava eelarve kaudu, et tagada nende vajaduste ja ideede arvestamine piirkonna arengus. See loob eeldused hoogsaks ja jätkusuutlikuks arenguks, kus noored tunnevad end väärtustatuna ning soovivad aktiivselt panustada Eesti tulevikku.

(Haridus- ja Teadusministeerium, 2024) Kaasava eelarve ja noorte osaluse olulist seost saab paremini mõista, võttes arvesse Brodie osaluse kolme mõõdet - avalikku, sotsiaalset ja individuaalset osalust. (Brodie, 2009)

Tabel 1 *Osaluse mõõdete ülevaade (Brodie 2009 põhjal)*

Mõõde	Osalus
Avalik	Hõlmab indiviidide kaasamist erinevatesse struktuuridesse ja demokraatlikesse institutsioonidesse, nagu valimised/hääletamine ja kuulumine formaalsetesse organisatsioonidesse.
Sotsiaalne	Keskkond, kus üksikisikud osalevad kollektiivsetes tegevustes, nagu vabatahtlik töö ja kodanikuühendused.
Individuaalne	Hõlmab igapäevaseid valikuid ja tegevusi, mida indiviidid teevad ning nende mõju ühiskonnale, kus nad soovivad elada.

Selle tabeli aluses saab kirjeldada noorte osalust kaasava eelarves järgmiselt:

Esiteks, kaasava eelarve kaudu osalevad noored demokraatlikes protsessides ja institutsioonides, näiteks hääletades ja otsustades, milliseid projekte rahastatakse kohaliku omavalitsuse eelarvest. Avalik osalus annab noortele võimaluse otsustada, kuidas avalikke ressursse kasutatakse ning seeläbi kaasata end otse kogukonna juhtimisse.

Teiseks, sotsiaalne osalus hõlmab noorte osalemist kollektiivsetes tegevustes ja organisatsioonides, mis keskenduvad kogukonna arengule. Kaasava eelarve raames võivad noored luua või osaleda kodanikuühendustes, mis edendavad noorte huve ja toetavad projekte, mis vastavad kogukonna vajadustele.

Kolmandaks, individuaalne osalus annab noortele võimaluse teha valikuid ja tegevusi, mis mõjutavad nende kogukonda. Nad saavad esitada oma ettepanekuid, valida projekte ja osaleda kogukonna parandamisel aktiivse rolliga. See võimaldab noortel mõjutada otseselt oma elukeskkonda ja panustada ühiskonna arengusse.

Noorte kaasamisel kaasavasse eelarvesse on seos Heart'i kaasamise redeliga, mis on tuntud ka kui osaluse redel (Heart, 1992).

Joonis 1 Roger Hart'i osalusredel. Allikas: Valge & Reitav, 2017 (Valge & Reitav, 2017)

	8. Noorte omaalgatuslikud, kuid täiskasvanutega jagatud otsused: Noored algatavad tegevuse, kuid otsustes osalevad nii noored kui ka täiskasvanud. Täiskasvanud innustavad noori ja noored õpivad täiskasvanute kogemustest.
K A A	7. Noorte omaalgatuslikud ja juhitud otsused: Noored algatavad ja viivad tegevuse läbi, täiskasvanutel on vaid toetav roll.
S A M I	6. Täiskasvanute poolt algatatud, kuid noortega jagatud otsused: Täiskasvanud algatavad projekti, kuid otsused tehakse koos noortega.
N E	5. Konsultatsioon noortega ja tagasiside neile: Noored annavad nõu täiskasvanutele ning neid teavitatakse oma panuse kasutamisest ja lõpptulemusest.
	4. Etteantud roll noortel ja tagasiside neile: Noortel on kindel ülesanne ning neid teavitatakse oma panuse mõjust lõpptulemusele.
K A M A	3. Võltsosalus: Noortel on näiliselt sõnaõigus, kuid tegelikult ei saa nad otsust mõjutada.
I S T M E	2. Dekoratsioon: Täiskasvanud lahendavad noorte probleeme, kuid noored on otsustusprotsessis vaid kaudselt mõjutavad.
N E	1. Manipuleerimine: Täiskasvanud kasutavad noorte temaatikat ja pakuvad välja teemasid, mis võiksid nende arvates noortele huvi pakkuda.

See redel illustreerib erinevaid tasandeid, kuidas inimesed saavad kaasatud olla otsustusprotsessidesse, alates madalamast astmest, kus osalemine on passiivne või minimaalne, kuni kõrgeimale astmele, kus osalejad on kaasatud otsuste tegemisse ja elluviimisse. (vt joonis 1)

Alustades redeli madalamatest astmetest, võib noorte osalus kaasavas eelarves olla alguses passiivne või informatiivne, kus neile antakse ainult teavet projekte käsitlevate koosolekute või arutelude kohta, kuid neil puudub võimalus aktiivselt kaasa rääkida. Järgneval tasandil võivad noored juba väljendada oma arvamusi ja ettepanekuid, esitades ideid ja projekte, mida nad sooviksid näha kaasavas eelarves ellu viiduna. Hearti kaasamise redeli kõrgemates astmetes muutub noorte osalus kaasavas eelarves järjest aktiivsemaks ja kaasavamaks. Nad võivad olla kaasatud otsuste tegemisse ja projekti elluviimisse, olles osa otsustusprotsessist alates ideede genereerimisest kuni projektide hindamiseni ja elluviimiseni. Sel moel saavad noored täielikult rakendada oma potentsiaali ja anda olulise panuse oma kogukonna arengusse.

Nii Brodie osaluse 3 mõõtmel, kui Heart'i kaasamise redeli abil saame mõista noorte kaasavasse eelarvesse kaasamise dünaamikat ja arengut. See aitab kaasa sellele, et noored tunneksid end mitte ainult kuulduna, vaid ka tegutsemisvõimelisena oma kogukonna paremaks muutmisel. Seega saab öelda, et noorte kaasamine kaasavasse eelarvesse mitte ainult ei toeta ühiskondlikku arengut, vaid annab ka noortele võimaluse astuda samm lähemale demokraatlikule ja osalusel põhinevale ühiskonnale. Arnstein (2007) toob kriitikana välja selle, et elanike kaasamise protsessid olid mõeldud välja selleks, et asendada tõelist osalust. Ehk eesmärk ei ole niivõrd võimaldada inimestel osaleda poliitika protsessis ja kavandada ning mõjutada seda, vaid otsustajate eesmärk on elanikke harida. Kui kodanikule ei anta võimu, et poliitilisi protsesse mõjutada, siis tegelikult ei ole ka osalust.

1.4 Elva valla kaasava eelarve protsess ja noorte kaasamise strateegiad

1.4.1 Kaasav eelarve Elva vallas

Elva vald asub Tartu maakonnas, piirnedes Tartu valla, Tartu linna, Nõo valla, Otepää valla, Tõrva valla ja Viljandi vallaga. Elva valla pindala on 732,27 km². Omavalitsuses on üks linn (Elva), 6 alevikku (Käärsti, Kureküla, Puhja, Rannu, Rõngu, Ulila) ja 78 küla. (Elva vald, 2024) Elva vallas elas statistikaameti andmete (Statistikaamet, 2023) põhjal 2023 aastal 14848 inimest, kellest 15-29 aastaseid oli 2294, mis moodustab 15,44% Elva valla populatsioonist. Kaasava eelarve rakendamise eesmärk Elva vallas on avalikes huvides kasutatavate investeeringute tegemine. Kaasava eelarve osa suuruseks 2024 aastal Elva valla eelarves on 60 000 eurot. Kaasava eelarve kogusumma jaotatakse kolme rahvahääletusel kõige rohkem hääli saanud ettepaneku vahel, tingimusel, et kaasava eelarve objektid peavad asuma valla erinevates piirkondades. Kolm enim hääli saanud ettepanekut saavad kaasava eelarve raames rahastuse maksimaalselt 20 000 euro väärtuses.

Ettepanekud peavad olema üldsusele kasulikud, avalikult kättesaadavad ning ei tohi oluliselt mõjutada valla tulevasi eelarveid. Kõik ettepanekud avaldatakse Elva valla veebisaidil ning läbivaatamisele saadetakse need vallavalitsuse moodustatud komisjonile, mis koosneb piirkondlikest esindajatest, vallavalitsuse liikmetest ja vallavolikogu esindajast. Kõik rahvahääletusele pääsenud ettepanekute autorid tutvustavad oma ideid avalikul koosolekul. Rahvahääletusel saab osaleda iga Elva vallas elav vähemalt 16-aastane isik vastavalt rahvastikuregistri andmetele hääletuse toimumise hetkel. Hääletus toimub elektrooniliselt ning kestab seitse kalendripäeva. Hääletada saab isiklikult, kasutades isikutunnistust või mobiil-ID-d elektroonilises keskkonnas VOLIS või Vallavalitsuses ning teenuskeskustes.

Lisaks võib Vallavalitsus korraldada hääletuse raamatukogudes, koolides ja teistes avalikes kohtades. Täpsem teave hääletuse toimumise aja kohta avaldatakse valla veebisaidil ja infolehes. Iga hääletusel osalev isik saab toetada kuni kolme erinevat ettepanekut. Hääletaja saab oma antud häält muuta kuni hääletamise lõppemiseni, kehtima jääb viimati antud hääle. Ettepanekud reastatakse vastavalt saadud hääle arvule, alustades enim hääli saanud ettepanekust. Kui ettepanekute kogukulud on alla 60 000 euro, realiseeritakse järgmised ettepanekud vastavalt paremusjärjestusele, kuni eraldatud eelarve on täielikult kasutatud. Komisjoni kuuluvad: Elva, Konguta, Palupera, Puhja, Rannu ja Rõngu piirkonnakogude esindajad; Vallavalitsuse 4 esindajat (osakonnajuhatajad, vallavalitsuse liige); Elva Vallavolikogu esindaja. (Elva valla koduleht)

1.4.2 Noorte kaasamise strateegiad

Euroopa liidu poolt tellitud ja CESIE ETS-i (Euroopa uuringute ja algatuste keskus kohalikele ja riiklikele asutustele) poolt läbiviidud uuringu tulemusel võiksid kohalikud ja riiklikud asutused noorte osalusel arvestama järgmiste faktoritega. (CESIE ETS, 2023)

Kohalikud ja riiklikud asutused peaksid tagama piisava õigusliku raamistiku, mis reguleerib noorte kaasavas eelarves osalemist. Selleks tuleb eraldada teatud osa kättesaadavatest avalikest vahenditest projektide elluviimiseks, mis on noorte poolt pakutud, kavandatud või ellu viidud läbi kaasava eelarve mehhanismide kaudu. Kaasav eelarve protsess on hea tööriist noorte vajaduste ja prioriteetide tuvastamiseks ning nende kaasamiseks otsustusprotsessi. Selleks peavad piirkonna kohalikud ja riiklikud asutused võtma juhtiva rolli kaasava eelarve tutvustamisel ning edendama koostööd nii endi kui noorte, noorte organisatsioonide, formaalse ja mitteformaalse haridusasutuste, võrgustike ja teiste sidusrühmade vahel.

Noortega töötavatele organisatsioonid tuleb aktiivselt osaleda noorte kaasava eelarve väljatöötamisel, et muuta kaasava eelarve mudelid ja praktikad noortele tuttavamaks ja atraktiivsemaks, eriti noortele, kes on raskemini kättesaadavad ja keerulise taustaga. Selleks tuleb suurendada oma võimekust koolitada noori, noorsootöötajaid ja kohalikke omavalitsusi ning hoida neid kursis kaasava eelarve võimalustega kohalikul, riiklikul ja rahvusvahelisel tasandil. Kohalikul tasandil noortega töötavad organisatsioonidel tuleb välja töötada ja luua kaasavaid haridusprogramme kodanikuosaluse ja kaasava eelarve teemal, tuginedes tõendatud mudelitele (nt YUPAD), koos koolide ja kõrgkoolidega, et võimendada ja motiveerida noori osalema poliitilistes protsessides ning avaldama mõju kohalikul tasandil. Omavalitsused, kus

kaasav eelarve pole veel käivitatud, peaksid koostööd tegema kohalike omavalitsuste ja noortevolikogude suunas, et propageerida noorte kaasava eelarve loomist.

Koolides ja kõrgkoolides kaasava eelarve rakendamine võimaldab noortel omandada praktilisi teadmisi ja oskusi läbi aktiivse kaasamise ning interdistsiplinaarse õppe. See suurendab noorte osalust otsustusprotsessides ja võimaldab neil mõista ühiskondlikke väljakutseid ning leida neile lahendusi. Selline lähenemine aitab kaasa noorte kodanikuaktiivsuse ja kaasatuse suurenemisele ühiskonnas tervikuna, kuna nad õpivad juba varakult, kuidas oma häält kuuldavaks teha ja muutusi ellu viia. Lisaks võib see aidata luua tugevamaid sidemeid kooli ja kogukonna vahel, kuna noored saavad osaleda kohalike probleemide lahendamises ja ühiste eesmärkide saavutamises. Koostöö kohalike omavalitsuste ja mittetulundusühingutega on samuti oluline, kuna see võimaldab laiemat mõju ja ressursside optimaalset kasutamist noorte kaasava eelarvestamise algatuste elluviimisel. See aitab luua jätkusuutlikke ja tõhusaid strateegiaid noorte osaluse suurendamiseks ning ühiskonna arenguks tervikuna.

2. Metoodika

2.1 Valimi kirjeldus

Selle peatüki eesmärk on selgitada uurimuse valimi valikut ning läbiviimise meetodeid ja protseduure. Uurimuse fookus on suunatud kahele peamisele osapoolele: noortele, kes on potentsiaalsed osalejad kaasavas eelarves, ning Elva valla ametnikele, kes juhivad ja korraldavad seda protsessi. Uurimismeetodina on kasutatud kvalitatiivset lähenemisviisi, kus uuritavaks nähtuseks on spetsialistide ja noorte arvamused. Kvalitatiivse uurimuse tüüpilisemaks tunnuseks on väiksemad valimid, mille tulemuseks on intervjueritavate mõtete ja tundmuste analüüs. (Õunapuu, 2014)

Uurimuse valim ja läbiviimine moodustavad olulise osa käesoleva lõputöö raames teostatud uurimusest, mis keskendub noorte kaasamisele Elva valla kaasavasse eelarvesse. Käesoleva uurimuse valimisse kuuluvad valla spetsialistid ja piirkonna noored. Valimi koostamise meetodiks on mittetöenäosuslik sihipärane valim. Mittetöenäosuslike valimite puhul ei ole võimalik uurimistulemuste põhjal teha üldistusi ja pikemas perspektiivis järeldusi, sest valimisse sattumiseks puuduvad uuritavatel objektidel võrdsed võimalused. (Rämmer, 2014)

2.2 Andmete kogumine ja analüüs

Andmete kogumismeetodiks oli suuline fookusgrupi intervjuu. Horneri (2000) uuringu kohaselt tunnevad õpilased end sellistes intervjuudes turvalisemalt ja suhtlevad avatumalt, sest saavad toetust kaaslastelt. See annab neile kindlustunnet ja jagab vastutuse koormuse küsimustele vastamise osas. Kui eesmärk ei ole süveneda üksikisiku mõttemaailma, vaid koguda arvamuste paljusust ühe teema raames, on fookusgrupp suurepärase andmekogumise meetod (Given, 2008). Lisaks eelpool mainitud põhjustel eelistasin fookusgruppi, kuna see meetod loob vestlusele sarnase keskkonna, kus osalejad saavad avatult oma mõtteid jagada, pakkudes mitmekesisemaid andmeid, kui kahe inimese vaheline intervjuu.

Fookusgrupi meetodi negatiivsete külgedena on välja toodud, et osalejad võivad teineteise vastuseid tahtmatult mõjutada, mis võib moonutada andmeid (Given 2008).

Fookusgrupi meetod pakkus minu töö empiiriliste andmete kogumiseks mitmeid olulisi eeliseid, mis kaalusid üles võimalikud raskused.

Intervjuu jaoks koostasın kava uurimusküsimuste põhjal. Intervjuu kestis umbes 40 minutit. Fookusgrupiga viisin läbi poolstruktureeritud intervjuu, et vastused oleks põhjalikud ja ausad, kuid teemakohased (DiCicco-Bloom & Crabtree, 2006). Küsimused keskendusid noorte kogemustele ja arvamustele kaasava eelarve protsessis osalemise kohta. Osalejat valiku tegin mina tuginedes: a) kaasava eelarve tingimustele, mille kohaselt hääletada saab alates 16 eluaastast; b) oma teadmistele ja kogemustele, et need noored on näidanud üles aktiivsust, osalenud koolide õpilasmavalitsuste töös ja vabatahtlikena sündmuste korraldamisel.

Fookusgrupi moodustas seitse vastajat, kelle profiilid on järgmised:

V1: 16-aastane naissoost vastaja Konguta piirkonnast.

V2: 16-aastane naissoost vastaja Palupera piirkonnast.

V3: 17-aastane naissoost vastaja Elva linna piirkonnast.

V4: 17-aastane naissoost vastaja Konguta piirkonnast.

V5: 16-aastane naissoost vastaja täpselt Elva ja Nõo piiri piirkonnast.

V6: 17-aastane meessoost vastaja Elva linna piirkonnast.

V7: 18-aastane meessoost vastaja Rõngu piirkonnast.

Valimi moodustamisel püüti saavutada mitmekesisust erinevate vanuste, sooliste ja piirkondlike taustade osas, et saada laiapõhjaline arusaam noorte seisukohtadest ja kogemustest seoses kaasava eelarve protsessiga Elva vallas.

Vallavalitsuse ametnike (3) valik oli suunatud kaasava eelarve protsess eest vastutavatele ametnikele ja noorsootöö spetsialistile, et tagada piisav ülevaade kaasava

eelarve protsessist. Valik hõlmas nii otsustajaid kui rakendajaid, et mõista erinevate ametnike rolli ja seisukohti kaasavas eelarves. Vallavalitsuse ametnike intervjuud toimusid kirjalikul kujul, sest oli raske leida ühist aega, millal intervjuu jaoks kokku saada. Intervjuude kaudu koguti teavet ametnike hinnangute, arusaamade ja kogemuste kohta seoses noorte kaasamisega kaasavasse eelarvesse.

Uurimist läbi viies järgisin rangelt teaduslikke ja eetilisi põhimõtteid. Kõigilt osalejatelt (nii fookusgrupi noortelt kui vallavalitsuse ametnikelt) võtsin eelnevalt nõusoleku. Osalejad said teavet uurimuse eesmärgi, meetodite ja andmete kasutamise kohta. Garanteerisin osalejate konfidentsiaalsuse. Kõik andmed analüüsisin ja säilitasin anonüümselt. Andmetöötlus tegin kvalitatiivse induktiivse sisuanalüüsiga. Kõigi intervjuude vastuseid analüüsisin põhjalikult, et leida nende vahel seoseid ja mustreid. Selle eesmärk oli saada terviklik arusaam uuritavate inimeste arvamustest ja kogemustest. (Thomas, 2003) Induktiivse sisuanalüüsi valik tulenes uuritavate vastuste ettearvatust ning rõhuasetusest nende isiklike kogemustele, mitte varasematele uuringutele. See meetod võimaldab paremini mõista uuritavate maailmavaadet ja kogemusi, tuues tekstist esile olulise info ja varjatud tähendused (Kalmus et al., 2015).

Kõigepealt muutsin mobiiltelefoniga salvestatud intervjuud tekstifailideks, kasutades selleks tekstiks.ee veebilehte. Seejärel lugesin transkribeeritud intervjuud korduvalt põhjalikult läbi, et oleks lihtsam andmeanalüüsiks vajalikku teavet leida ja analüüsida. Intervjuude sisu analüüsisin põhjalikult, otsides korduvaid teemasid, mustreid ja olulisi seisukohti, mis aitaksid mõista noorte ja ametnike perspektiive kaasava eelarve osas. Seejärel tuletati saadud andmete põhjal üldisemad järeldused ja soovitusel noorte kaasamise parandamiseks kaasavas eelarves Elva vallas.

Dokumentide analüüsi viisin läbi sisuanalüüsi meetodil, et tuvastada olulisi teemasid ja trende. Analüüsisin Elva valla kodulehel olevat vajalikku asjakohast infot ja andmeid, mida mulle esitasid ametnikud. Andmed kandsid Google tabelarvutusprogrammi. Rahvastiku statistika andmed võtsin statistikaameti kodulehelt. (Statistikaamet, n.d.)

2.3 Uurimistulemused

Uuringu põhjal on võimalik teha mitmeid järeldused noorte kaasamise kohta Elva valla kaasavas eelarves.

Dokumentide analüüs: Valla kodulehel avalikult väljas olevatest andmetest sain teada et Elva vald on pühendunud avatud valitsemise põhimõtetele. Seda kinnitab valla kaasamiskava, mille eesmärk on kaasata elanikke otsustusprotsessidesse ja suurendada läbipaistvust. Elva

vallavalitsus on loonud kaasamise hea tava dokumendi, mis on mõeldud igapäevatoos kasutamiseks valla ametnikele ja teenistujatele. See dokument pakub juhiseid ja selgitusi kaasamise praktika kohta Elva vallas. Avatud valitsemise üks oluline osa on kaasava eelarve rakendamine, mida Elva vallas tehakse alates 2019. aastast. (Elva vald, n.d.).

Elva vald on mitmel viisil teavitanud oma kaasavast eelarvest, et tagada elanike osalus ja informeeritus. Vallavalitsus on jaganud infot kaasava eelarve protsessi kohta oma veebilehel, sotsiaalmeedias ja kohalikus ajalehes. Kuulutused on üleval teadete tahvritel ja valla allasutustes. Kõik rahvahääletusele jõudnud ideede autorid esitlesid oma projekte avalikul koosolekul, mis toimus enne hääletust. Hääletamine toimus elektroonilises keskkonnas VOLIS või kohapeal piirkondade teenuskeskustes ja raamatukogudes. Selle töö eesmärgiks pole otseselt kommunikatsiooni analüüs, aga uurisin Elva valla ametliku Facebooki lehe (5,8 tuhat jälgijat) postituste andmed aimu saamiseks. Kaasavat eelarvet Elva valla Facebooki lehel tutvustav postitus (1.09.2023) sai 11 laiki, 1 kommentaari ja 6 jagamist. Kaasava eelarve hääletusest teatav Facebooki postitus (9.10.2023) sai 5 laiki ja 6 jagamist. Kaasava eelarve tulemustest teavitav postitus (18.10.2023) sai Facebookis 49 laiki, 1 kommentaari ja 6 jagamist.

Selle töö eesmärgiks pole otseselt kommunikatsiooni analüüs, aga uurisin Elva valla ametliku Facebooki lehe (5,8 tuhat jälgijat) postituste andmed aimu saamiseks. Kaasavat eelarvet Elva valla Facebooki lehel tutvustav postitus sai 11 laiki, 1 kommentaari ja 6 jagamist (Elva Vald, 2023a). Kaasava eelarve hääletusest teatav Facebooki postitus sai 5 laiki ja 6 jagamist (Elva Vald, 2023b). Kaasava eelarve tulemustest teavitav postitus sai Facebookis 49 laiki, 1 kommentaari ja 6 jagamist (Elva Vald, 2023c). Andmete põhjal saab teha järgmised tähelepanekud Elva valla Facebooki lehe kaasava eelarve teemal:

Teavitamine vs. kaasamine: Tulemuste postitus sai kõige rohkem laike, mis näitab, et inimesed on huvitatud tulemustest, kuid mitte tingimata protsessist endast. See võib olla märk sellest, et kaasava eelarve protsessi tutvustamiseks ja arutelu ergutamiseks tuleks kasutada erinevaid lähenemisviise.

Jagamiste arv: Kõigil kolmel postitusel oli sama arv jagamisi (6), mis viitab püsivale huvile jagamise osas, kuid laikide arv sõltub rohkem postituse sisust.

Madala kaasatuse tase: Postituste interaktsioonide arv (laigid, kommentaarid, jagamised) on suhteliselt väike, arvestades lehe jälgijate arvu (5800). See viitab sellele, et kaasava eelarve teema ei pruugi olla Facebookis piisavalt haarav või postitused ei jõua piisavalt paljude inimesteni.

Kokkuvõttes on jälgijad kõige rohkem huvitatud tulemuste teadmisest, kuid üldine kaasatus on madal. Tuleks kaaluda strateegiaid, et suurendada huvi ja aktiivsust kogu protsessi vältel, mitte ainult tulemuste jagamisel. Selleks et saaksin analüüsida andmeid ja mõista paremini noorte ja üldise elanikkonna osalust selles protsessis koostas tabeli. (vt tabel 2) Elva valla kaasava eelarve 2019 ja 2023 aasta andmed näitavad minimaalseid kuid selgeid trende erinevates vanuserühmades, samuti üldist osaluse kasvu. Noorte osalus kaasavas eelarves on mõnevõrra suurenenud, kuid jääb siiski madalamaks võrreldes teiste vanuserühmadega. Eriti murettekitav on noorte vanuserühma (16-19) väike osalus, mis viitab vajadusele tõhustada noorte kaasamist ja motiveerimist osalema kohalikes otsustusprotsessides.

Tabel 2 *Hääletajate vanuserühmade jaotus*

Vanusegrupp	2019	2019 (%)	2023	2023 (%)
15-19	54	4.6	76	5.7
20-29	132	11.2	146	10.9
30-39	275	23.4	410	30.7
40-49	226	19.2	302	22.6
50-59	212	18.0	190	14.2
60-69	164	13.9	141	10.5
70-79	70	6.0	50	3.7
80 ja vanemad	43	3.7	22	1.6

Üldine osalus kaasavas eelarves on aastate jooksul kasvanud, mis näitab suurenenud huvi ja kaasatust elanikkonna seas. Kokkuvõttes näitab statistika, et 2019. aastal osales kaasavas eelarves 1176 hääletajat, mis moodustab 8.11% elanikkonnast (14494 elanikku). 2023. aastaks kasvas hääletajate arv 1337-ni, mis moodustab 9.00% elanikkonnast (14848 elanikku). See näitab osalusprotsendi kasvu umbes 1%, mis viitab suurenenud huvile ja kaasatusele elanikkonna seas. (vt tabel 3)

Vanuseline jaotus hääletajate seas on üldiselt ühtlane, kuid on märgata mõningaid trende eri vanuserühmade osaluses. Näiteks 50+ vanuserühmades on toimunud vähenemine. 2019 aastal hääletas 489 inimest, mis on 41% hääletanutest ja 2019 aastal hääletas 403 inimest, mis on 30% hääletanutest. See võib viidata suuremale keskendumisele noorematele ja eriti

keskealistele rühmadele kaasava eelarve protsessis. Andmete põhjal saame öelda, et kaasavas eelarves osalevad kõige aktiivsemalt 30-49-aastased elanikud. Näiteks 2023 aastal oli neid 902 inimest, mis on 67% hääletanutest. See on kooskõlas ülemaailmsete uuringutega, mis näitavad, et keskealised on sageli kõige aktiivsemad kodanikualgatustes osalejad. Nooremad (alla 30-aastased) ja vanemad (üle 50-aastased) elanikud on kaasavas eelarves vähem esindatud. (vt joonis 2) See võib viidata vajadusele suunata teavitust tegevust ja kaasamise meetmeid paremini nendele vanuserühmadele.

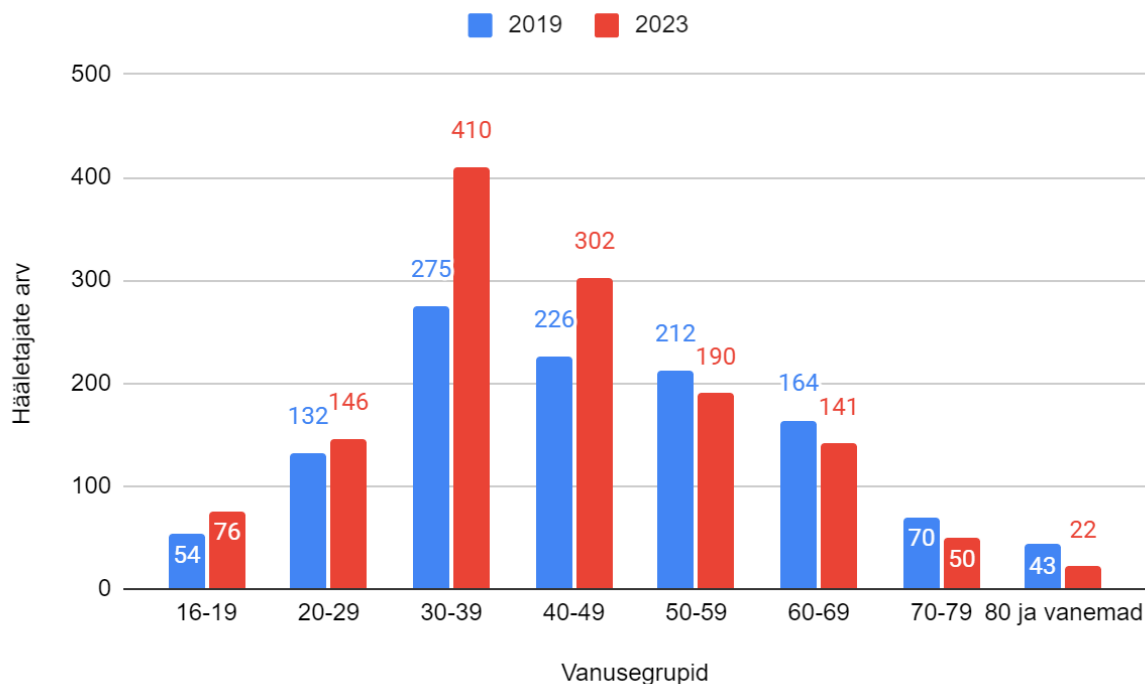
Tähelepanekud

Elva valla kaasava eelarve statistika aastatel 2019 ja 2023 näitab, et hääletajate vanuseline jaotus on üldiselt ühtlane, mis viitab sellele, et kaasav eelarve on pakkunud huvi igas vanuserühmas. (vt tabel 2)

Tabel 3 *Elva valla kaasava eelarve statistilised näitajad koondtabel*

	2019	2023
Elanikke kokku	14494	14848
2019a. hääletajaid kokku	1176 (8,1% elanikkonnast)	1337 (9% elanikkonnast)
Hääletajaid vanuses 16-29	186 (15,8% hääletanutest)	222 (16,6% hääletanutest)
Hääletajaid vanuses 16-19	54 (4,6% hääletanutest)	76 (5,6% hääletanutest)

Enamik hääletajatest on vanuses 30-60 aastat, moodustades 2023. aastal 67% (902) kõikidest hääletanutest. Noorte vanuserühmade (16-29) osalus on võrreldes teiste vanuserühmadega suhteliselt madal. Aastatel 2019 ja 2023 osales vastavalt 186 ja 222 noort hääletajat, mis moodustab nt 2019.a 15,8% ja 2023 16,6% kõikidest hääletanutest. Eriti madal on osalus vanuserühmas 15-19, kus statistika järgi on umbes 700 noort, kuid 2023.a käis hääletamas vaid 76 noort, mis tähendab, et vaid 9% ($76 \cdot 100 / 800 = 9,4\%$) sellest vanuserühmast osales hääletamises. See moodustab 5,6% kõikidest hääletanutest, mis annab aimu, et noored ei tunne end kaasava eelarve protsessis piisavalt hästi või ei näe, kuidas nende ideed ja vajadused saaksid reaalselt ellu viidud. Samuti võib mängida rolli noorte vähene informeeritus kaasava eelarve võimalustest ja selle mõjust nende igapäevaelule.

Joonis 2 Hääletajate jaotust vanuserühmade kaupa.

Selline jaotus näitab, et kuigi noorte osalus kaasavas eelarves on olemas, jääb see siiski madalamaks, kui teiste vanuserühmade osalus. See viitab vajadusele tõhustada noorte kaasamist ja motiveerimist osalema kohalikes otsustusprotsessides, et nende hääle oleks paremini esindatud. Eriti murettekitav on noorte vanuserühma (16-19) madal osalus. Sellest tulenevalt on oluline pöörata erilist tähelepanu noorte osaluse suurendamisele kaasava eelarve protsessis. Selle saavutamiseks võivad olla vajalikud suunatud teavituskampaaniad, ressursside kättesaadavuse parandamine ja usaldusliku suhte loomine noorte ning kaasava eelarve vahel. Ainult nii saab tagada, et kaasav eelarve oleks tõeliselt esinduslik ning kajastaks kogu kogukonna mitmekesiseid huve ja vajadusi. Lisaks eelnevale on oluline jätkata kaasava eelarve protsessi arendamist ja täiustamist. Oluline on tagada, et protsess oleks läbipaistev, kaasav ja kättesaadav kõikidele elanikele. Samuti on oluline hinnata projektide pikaajalist mõju ja teha vajadusel kohandusi.

Analüüsides kaasava eelarve võidutöid ja hääletamistulemusi (vt tabel 4), võib järeldada, et elanike huvid ja vajadused on mitmekesised ning hõlmavad nii noorte, spordi-, kui ka avaliku ruumi arengut.

Tabel 4 Elva valla kaasava eelarve projektide statistika

Esitatud projekte kokku 2019- 2024	94
Hääletamisele jõudnud	73
Võidutöid, mis on saanud teoks	18
nendest otse noortele suunatud	7
osaliselt noortele suunatud	10
Spordiga seotud	7
Avaliku ruumiga seotud	4
Mänguväljakud/seikluspargid	7

Andmeid projektide sihtgruppide kohta annavad põhjalikuma ülevaate esitatud projektidest ja nende mõjust erinevatele sihtrühmadele. Kokku esitati 94 projekti, millest teadaolevalt vaid kaks olid noorte algatatud. Kuigi noorte panus oli suhteliselt väike, tuleb märkida, et nende esitatud projektide kvaliteet ja mõju võis olla märkimisväärne, seda kinnitab ka fookusgrupi intervjuu vastused. Hääletamisele jõudis 73 projekti, mis näitab üldist kogukonna aktiivsust ja kaasatust. Võidutöödeks osutus 18 projekti, millest 7 olid otse ja 10 osaliselt suunatud noortele. Projektide temade hulgas oli mitmeid spordiga seotud (7), avaliku ruumiga seotud (4) ning mänguväljakuid/seikluspargi projekte (7), mis võivad mõjutada mitte ainult noorte, vaid ka kogukonna elukvaliteeti ja aktiivset elustiili. (vt Lisa 3) Huvitav tähelepanek on see et selliste projektide esile tõusmine viitab uuringutes välja toodud kaasava eelarve ühele negatiivsele aspektile, projektide kitsas valdkond. Mis tähendab, et esitatavate projektide nimekiri koosneb sageli ainult parklatest ja mänguväljakutest igal rohelisel alal. (Majorek-Gdula, 2018)

Kaasav eelarve on maailmas populaarne vahend kodanike kaasamiseks kohalike omavalitsuste otsustusprotsessides. See praktika, mis sai alguse Brasiiliast, on nüüdseks laienenud paljudesse riikidesse. Uuringud näitavad, et osalusprotsent võib ulatuda 10-15% kohaliku omavalitsuse elanikkonnast, sõltuvalt konkreetse programmi ja kohalike tingimuste omadustest. (Touchton et al., 2022)

Elva valla kaasava eelarve andmed toovad esile võimaliku lõhe noorte hääletusaktiivsuse ja nende huvide esindatuse vahel projektides. Noored ei pruugi olla kõige aktiivsemad hääletajad, aga nende vajadused ja huvid võivad olla kaasavas eelarves esindatud. On võimalik, et noortele suunatud võidutööd esindavad ka tegelikult noorte huve, kuid on ka võimalik, et need peegeldavad pigem teiste elanike (nt vanemate, õpetajate või

noorsootöötajate) arusaamu noorte vajadustest. Oma uuringus kaasava eelarve kohta Porto Alegres leidsid (Sintomer, Herzberg & Röcke, 2008), et täiskasvanud, eriti need, kes töötasid haridus- ja noorsootöö valdkonnas, esitasid sageli projekte, mis olid suunatud noortele. Nad väitsid, et see on tingitud asjaolust, et täiskasvanud tunnevad sageli paremini noorte vajadusi ja on paremini varustatud nende huvide eest seisma.

Elva valla kaasava eelarve andmete ja laiema kaasava eelarve praktikate põhjal on võimalik pakkuda mõningaid tõenäolisi variante selle kohta, miks noortele suunatud projektid võitsid, kuigi noored ise neid vähe esitasid.

- On tõenäoline, et vanemad, õpetajad, treenerid või teised kogukonna liikmed, kes töötavad noortega või hoolivad nende heaolust, on esitanud projekte, mis kajastavad nende arusaama noorte vajadustest ja huvidest. See on levinud olukord, kus täiskasvanud võtavad sageli rolli noorte eestkõnelejate ja nende huvide kaitsjatena.
- Kuigi noored ei pruugi olla projekte ise esitanud, võisid nad olla kaasatud ideede genereerimisse või aruteludesse nende projektide üle, mida teised esitasid. Noored võisid jagada oma mõtteid ja soove sõprade, pereliikmete või õpetajatega, kes seejärel võtsid initsiatiivi projekti vormistamiseks ja esitamiseks.
- Võib-olla on kogukonnas olemas ühiskondlik surve või ootused, et kaasavas eelarves tuleks toetada noortele suunatud projekte. See võib olla tingitud arusaamast, et noored on tulevik ja nende heaolu on kogukonna jaoks oluline. Selline surve võib mõjutada nii projektide esitajaid kui ka hääletajaid, suunates neid toetama noortele suunatud projekte isegi siis, kui noored ise ei ole aktiivselt osalenud.
- Kaasava eelarve hääletuse dünaamika võib samuti mängida rolli. Näiteks võivad keskealised ja vanemad inimesed olla altimad hääletama projektide poolt, mis toovad kasu ka nende lastele või lapselastele. Samuti võivad kogukonna liikmed üldiselt toetada projekte, mis parandavad noorte heaolu ja võimalusi.

On oluline märkida, et need on vaid mõned võimalikud seletused ning tegelik olukord võib olla nende kombinatsioon või midagi muud. Täpsema pildi saamiseks oleks vaja põhjalikumat uurimistööd, mis hõlmaks kvantitatiivseid ja kvalitatiivseid andmeid.

Intervjuude analüüs

Teadlikkus: Ametnike vastused näitavad mitmekülgsete kommunikatsiooni vahendite kasutamist. Näiteks vastas V2: *"Strateegiaid noorte kaasamiseks kaasava eelarve protsessi on mitmeid, näiteks sotsiaalmeedia, koolitunnis tutvustamine, Elva valla raadio ja avalikud ideede tutvustamised."* Enamik noortest tunneb kaasava eelarve mõistet üldiselt, kuid nende

teadmised võivad olla piiratud. N3: *"Tean, et see on võimalus, kuhu saab esitada enda projekte ja plaane, mida oleksid kuidagi kogukonnale kasulikud."* Mõned vastajad seostavad kaasavat eelarvet vaid ideede esitamise või projekti kirjutamisega, mis viitab vajadusele pakkuda noortele aru saadavat teavet selle kohta, kuidas kaasav eelarve toimib ja milliseid võimalusi see neile pakub. Näiteks vastas N5: *"Täpselt Elva valla kaasava eelarve kohta ma ei teagi midagi. Kuid üleüldiselt kaasava eelarve termini kohta olen ise internetist uurinud ja on koolis tunnis sellest räägitud."* Ametnike arvates võiks teha suuremat koostööd koolidega V1: *"Kaasava eelarve ideekorje alguses võiks sellest gümnaasiumis loenguna teavitada, teha kampaania ideede kogumisel. Lisaks võiks teha nt mingi grupi loovtööna – idee esitamisest, kaitsmisest kuni elluviimiseni koos vallavalitsusega."*

Noorte osalemise olulisus: Nii ametnikud kui ka noored hindavad noorte kaasamist kaasavasse eelarvesse väga oluliseks. Ametnike vastustes rõhutatakse noorte hääle ja arvamuse kuuldavaks tegemise tähtsust. Näiteks vastas V2: *"Noored, keda varakult kaasatakse, kasvavad aktiivseks tugeva kogukonna tunnetusega ühiskonna liikmeks."*

Noored ise näevad võimalust panustada oma kogukonda ning arendada osalusdemokraatia ja kogukonna sidususe kontekstis. Näiteks vastas N3: *"Noored on need kes hakkavad Elva valda tulevikus edasi arendama ning neid kaasates, on neil rohkem soovi siia piirkonda jääda ja siia panustada."*

Noorte kaasamise mõju: Ametnikud usuvad, et noorte kaasamine toob kaasa kaasava eelarve tõhususe ja kogukonna arengu paranemise. Vastustes rõhutatakse noorte kaasamise positiivset mõju kogukonna arengule. Näiteks vastas V1: *"Noored annavad kaasvale eelarvele hoopis teistsuguse väärtuse kui täisealised. Noorte mõtted jõuavad vallavalitsuseni, nende soove on võimalik läbi selle arvesse võtta."*

Noored rõhutavad oma panuse olulisust kogukonna projektide koostamisel ja elluviimisel. Näiteks vastas N4: *"Noored tunneksid end rohkem kui keegi, kes saab läbi viia olulisi muutusi. Nende häält kuulatakse ja neid motiveeritakse panustama valla kogukonda."*

Noorte kaasamine kaasava eelarve protsessi võimaldab tagab erinevate vanuserühmade esindatuse otsuste tegemisel. N5: *"Noortel on samamoodi head ideed, mida võiks ellu viia. See aitaks kaasa sellele, et igast vanusegrupist oleks esindatud ning siis ei tekiks sellist olukorda, kus vanem generatsioon teeb nooremate eest otsuseid."* See avaldus rõhutab, et noorte kaasamine kaasava eelarve protsessi võimaldab erinevate vanuserühmade ideede mitmekesisust ning tagab, et kõik vanusegrupid saavad esindatud otsuste tegemisel. See toetab demokraatia põhimõtteid ja aitab tasakaalustada vanemate generatsioonide domineerimist otsustusprotsessides. Samuti märgitakse, et noorte osaluse suurendamiseks

vajavad nad eraldi lähenemist ja arvestamist nende ideede ning huvidega, nagu mainis V3:

"Noorte osaluse suurendamiseks vajavad noored lähenemist eraldi sihtgrupina ning kindlasti ka ideid, mis neid kõnetavad."

Strateegiad ja takistused: Ametnike vastustes esile toodud strateegiad hõlmavad nii traditsioonilisi kui ka digitaalseid meetmeid, näiteks otsesuhtlus ja sotsiaalmeedia kasutamine. Näiteks vastas V1: *"Sotsiaalmeedia ja digitaalsete platvormide kasutamine."*

Takistustena tõid noored välja teadmatus, arusaamise puudumise ja hirmu keerukuse ees.

Näiteks vastas N5: *"Kõigil noortel pole julgust minna ja teha. Selleks on vaid vähesed võimalused. Arvan ka, et sellest ei räägita piisavalt. Seetõttu noored ei teagi, et sellised võimalused on ka olemas."* Seda toetab ka ametniku arvamus V3: *"Noored vajavad ilmselt suuremat tuge, et protsesse edukalt lõpuni viia."* Mis tähendab, et noored vajavad tuge ja

toetust, et protsessi lõpuni viia ning vältida ideede realiseerimata jäämist. Näiteks V3 mainis:

Positiivsed tagajärjed: Noorte kaasamine kaasava eelarve protsessi toob kaasa tuua mitmeid positiivseid tagajärgi, sealhulgas noorte motiveerituse ja aktiivsuse suurenemise ning kogukonnatunde tugevnemise. Näiteks vastas N6: *"Noored saavad motivatsiooni teha erinevaid projekte ja olla aktiivsed Elva vallas."* Lisaks võib noorte kaasamine tuua esile uusi ideid ja vaatenurki, mis võivad olla olulised kogukonna arengu seisukohast. Näiteks vastas N3: *"Noored on ka valla osa ja neil on uued huvitavad ideed."* Seda toetab ka ametnike arusaam, näiteks ütleb V3: *"Noorte ideed ning toetus toovad kindlasti positiivset mõju, sest ka teised noored näevad, et ka nende ideed võivad realiseeruda ning vajavad kõvasti välja ütlemist."*

Motivatsiooni puudumine ja osalemise keerukus: Kuigi pooled vastajad tunnistasid, et nad pole otseselt osalenud Elva valla kaasava eelarve protsessis, on nad siiski teadlikud selle olemasolust ja sellest, et sinna saab esitada ideid et valla elu paremaks muuta. N3: *"Tean, et see on võimalus, kuhu saab esitada enda projekte ja plaane, mis oleksid kuidagi kogukonnale kasulikud."* See näitab, et teave osaliselt jõuab noorteni, kuid aktiivne osalemine võib siiski olla piiratud. Vastajad rõhutasid noorte kaasamise olulisust kaasavas eelarves, et noorte hääl oleks kuuldav ja et noored saaksid panustada oma kogukonda. Samas tõid nad välja, et noorte mitte piisav teadlikkus ja julgus osaleda võivad olla takistuseks ning vaja on rohkem teavitust ja motiveerimist. V1: *"Tunnetus, et neid ei kuulata, et nende hääl ei ole oluline st. niikuinii midagi ei muutu. Väljakutse on panna noori tunnetama, et nad on ühiskonna osa ja et nende ideed ja mõtted on oodatud."* See näitab vajadust luua noortele toetav ja julgustav keskkond, et julgustada neid aktiivselt osalema kaasava eelarve protsessis. Vastajad näevad veebipõhiseid platvorme, kui mugavat ja kättesaadavat viisi noorte kaasamiseks, kuid

rõhutavad ka päriselu kohtumiste olulisust. N5: *“Veebipõhised platvormid on kõige kättesaadavamad, kuid ma arvan, et avalikud arutelud töötaksid palju paremini.”* Oluline on teha kaasav eelarve protsess noortele arusaadavaks ja kättesaadavaks ning julgustada neid osalema. N1: *“Teha noorte jaoks kõik piisavalt loogiliseks ja huvitavaks.”* See näitab vajadust tugeva teavitustöö järele, et suurendada noorte osalust kaasavas eelarves. N4: *“Noore teavitamine hääletamisest ja ideede esitlemine. Arvan, et paljud noored häälestaksid, kuid lihtsalt ei ole sellest teadlikud.”*

Ideede väärtustamine. Mõned noored tunnevad, et nende ideid ei võeta tõsiselt või ei arvestata nendega. See viitab vajadusele noorte ideede väärtustamiseks ja kaasamiseks protsessi igasse etappi. N1: *“Et noorte häääl ja arvamus oleks kuuldaval.”* Noored soovivad oma ideid jagada ja kogukonda panustada. On oluline luua võimalusi noorte ideede esitamiseks, hindamiseks ja elluviimiseks. See suurendab noorte osalemise tunnet ja loob kaasavama protsessi. V2: *“Noored annavad kaasvale eelarvele hoopis teistsuguse väärtuse kui täisealised. Noorte mõtted jõuavad vallavalitsuseni, nende soove on võimalik läbi selle arvesse võtta. Heaks näiteks on Elva jalgratta õpperada, kus koolinoored ise väljendasid huvi ja soovi õpperaja saamiseks. Koolipere ja vanemate toetusel saadigi hääled kokku.”*

3. Arutelu ja järeldused

Käesolevas peatükis analüüsitakse Elva valla kaasava eelarve kontekstis noorte kaasamise strateegiaid, tuginedes ametnike vastustele ja noorte intervjuude tulemustele. Arutelu hõlmab oluliste leitud mustrite ja suundumuste kirjeldamist ning nende seostamist varasemate uuringutega. Samuti esitatakse järeldused noorte kaasamise efektiivsuse kohta Elva valla kaasavas eelarves ning pakutakse välja soovitusel tulevaste protsesside parandamiseks.

3.1 Noorte kaasamise strateegiad

Elva kaasav eelarve on osutunud edukaks vahendiks kogukondade kaasamiseks ja elukeskkonna parandamiseks. Hääletuse tulemuste põhjal saab öelda et kodanikud peavad prioriteetseks laste ja noorte vaba aja veetmise võimaluste parandamist, spordi ja tervise edendamist ning kogukondade elukeskkonna parandamist. Projektid on ellu viidud kõikides valla piirkondades ning elanikel on võimalik esitada oma ideid ja osaleda otsuste tegemisel. Kuigi kaasava eelarve summa on suhteliselt väike, on seda eraldatud läbimõeldult. On ellu viidud mitmeid edukaid projekte, mis on parandanud elanike elukvaliteeti.

Noorte kaasamine kaasava eelarve protsessis Elva vallas on oluline samm. Vallavalitsuse ametnike arvamused näitavad, et noorte osalusel on potentsiaali mõjutada positiivselt kogukonna arengut, tuues esile uusi ideid ja tagades noorte huvide esindatuse otsustusprotsessis. V1: *“Pean noorte osalust väga oluliseks, sest see kasvatab neis vastutust ja osalemistahet ruumiloome projektides. Avalik ruum, mille loomes noored ise saavad panustada, ei ole siis enam anonüümne vaid justkui nende endi looming. See aitab avalikku taristut (jõusaalid, mänguväljakud, rattahoidjad jms) ka väärtustada ja hoida.”*

Erinevused kolme vastaja lähenemistes näitavad mitmekesisust ja võimalusi noorte kaasamisel. Oluline on leida tasakaal erinevate lähenemisviiside vahel, mis hõlmavad nii kaasaegseid kommunikatsioonivahendeid kui ka isiklikku suhtlust ja praktilisi tegevusi.

V1: *“Instagrami storyd, reelsid, TikTok kanal, aga seda ilmselt valla kommunikatsioonijuht ei ole nõus tegema. Noortekeskustesse ja noortevolikogusse suurem rõhk ehk plakatid ja teavitustöö seal, samuti koolidesse tutvustama minna, stuudiumisse info saata.”*

V2: *“Koolide, noorsootöötajate otse pöördumised kaasava eelarve teemal; ideede tutvustamine noortele, sh üleskutse idee esitamiseks, kui vaja siis töötubade/ideeboostide korraldamine.”*

V3: *“Noorte osaluse suurendamiseks vajavad noored lähenemist eraldi sihtgrupina ning kindlasti ka ideid, mis neid kõnetavad, samuti kogukondade poolt kaasamist idee väljatöötamise faasis. Aga sageli on kaasava eelarve idee juba kellegi (täiskasvanu) peas ning ootab lihtsalt esitamist ja lootust, et saadakse raha.”*

Tuleb pöörata tähelepanu noorte vajadustele ja huvidele ning tagada nende aktiivne osalus otsustusprotsessis. Lisaks on oluline luua toetav keskkond ja struktuurid, mis julgustavad noori oma ideid jagama ja kaasa lööma kogukonna arengus. N3: *“Noored on need kes hakkavad elva valda tulevikus edasi arendama ning neid kaasates, on neil rohkem soovi siia piirkonda jääda ja siia panustada.”* Tuginedes intervjuudele ja avalikule infole saab väita, et Elva vallal puudub strateegia noorte kaasamiseks kaasavasse eelarvesse. Fookusesse on võetud kogukonnad, mida ilmestab ametniku vastus V3: *“Minu arvates on Elva valla kaasava eelarve fookuses peamiselt kogukonnad.”* Tegevused, mida valla poolt tehakse teavitamiseks ja kaasamiseks on pigem üldised ja kõigile sihtrühmadele. Need tegevused on üldiselt kooskõlas noorte kaasamise parimate tavade, mis rõhutavad mitmekesiste kommunikatsioonikanalite, otsesuhtluse ja sidusgruppide loomise olulisust. Ainus asi mille

saab välja tuua on Elva Gümnaasiumis kooli tunni raames ülevaate andmine kaasavast eelarvest ja selle võimalustest. Lisaks eelnevale tuleks esile tõsta ka kolme intervjuueeritud ametniku pakutud strateegiaid mida edaspidi kasutada:

- **Noorte unikaalsete vaatenurkade ja ideede väärtustamine:** See hõlmab noorte kaasamist protsessi algfaasis ja annab neile võimaluse oma ideid avatult jagada ja arendada.
- **Kaasaegsete kommunikatsioonikanalite teadlikum kasutamine:** Sotsiaalmeedia ja muude veebipõhiste platvormide rakendamine noortega ühenduse loomiseks ja kaasamiseks noortele sobival viisil.

Need strateegiad pakuvad väärtuslikke täiendusi olemasolevatele praktikatele ja aitaksid luua kaasavama ja noorte kesksema kaasava eelarve protsessi.

3.2 Noorte kaasamise tulemused

Uurimistulemused näitavad, et noorte osalus Elva valla kaasavas eelarves on seni piiratud. Kuigi noored on teadlikud kaasavast eelarvest, on nende teadmised pigem pealiskaudsed ja osalemisvõimalusi peetakse keeruliseks ja nad ei ole motiveeritud selles osalema. Siiski avaldavad noored soovi oma ideid jagada ja kogukonda panustada, mis viitab potentsiaalile aktiivsemaks kaasamiseks tulevikus. Uuringu tulemused on kooskõlas varasemate uuringutega noorte kaasamise kohta kaasavatesse eelarvetesse. Näiteks on leitud, et noored on sageli teadlikud kaasavatest eelarvetest, kuid neil puuduvad teadmised ja oskused, et protsessis efektiivselt osaleda. Samuti on leitud, et keerukus ja motivatsiooni puudumine on noorte osalemise peamised takistused. (CESIE ETS, 2023)

3.3 Järeldused

Noorte kaasamine kaasavasse eelarvesse Elva vallas on oluline samm kogukonna arengus ja noortesõbralikuma ühiskonna loomisel. Analüüsides noorte teadmisi, osalemist, takistusi ja kaasamise meetodeid, on võimalik jõuda mitmete oluliste järeldusteni.

Esiteks, teavitamise olulisus kaasava eelarve protsessist on ilmne. Paljud noored on teadlikud üldistest kontseptsioonidest, kuid vajavad täiendavat teavet ja selgitusi selle kohta, kuidas nad saavad protsessis osaleda ehk kaasatud olla. Seega on vaja korraldada laiapõhjalisi teavituskampaaniaid, mis hõlmavad mitmeid kanaleid, sealhulgas sotsiaalmeedia, koolid ja avalikud üritused.

Teiseks, noorte mitmekesine osalemisvõimaluste vajadus on oluline. Veebipõhised platvormid pakuvad mugavat võimalust ideede esitamiseks ja hääletamiseks, kuid reaalsed kohtumised ja individuaalne nõustamine võivad samuti olla olulised noorte kaasamiseks, eriti neile, kes vajavad lisatuge.

Kolmandaks, noorte julgustamine ja tunnustamine on võtmetähtsusega. Noored vajavad julgustust, et pakkuda oma ideid ja osaleda aktiivselt kaasava eelarve protsessis. Lisaks on oluline tagada, et noored saaksid oma panuse eest tagasisidet ja tunnustust, näidates neile, et nende hääli on oluline ja väärtustatud. Andmete analüüs näitas, et kuigi projektid on suunatud noortele, on hääletavateks enamasti vanemad inimesed. See viitab mitmele võimalikule suundumusele:

1. Teavitamise erinevused: Noored võivad olla vähem informeeritud kaasava eelarve protsessist või vähem motiveeritud selles osalema võrreldes vanemate inimestega. See tuleneb erinevatest teavitamisstrateegiatest või noorte vähem aktiivsest osalemisest kodanikuühiskonna tegevustes.
2. Hääletusel osalemise mugavus: Täisealised inimesed võivad olla hääletusprotsessidega paremini harjunud ja neil on suurem valmidus osaleda hääletustel võrreldes noortega. Nad võivad olla paremini kursis valimiste ja hääletuste tehnilise aspektiga ning seega valmis neis osalema.
3. Noorte passiivsus või ebakindlus: Noored võivad tunda vähem kindlust oma hääle mõju osas või neil on vähem usaldust sellesse, kuidas nende ideed ja ettepanekud kaasavas eelarveprotsessis vastu võetakse. See võib viia passiivsusele või hääletamisest loobumisele.

Tuginedes eelnevale saab öelda, et kaasava eelarve protsessis on oluline arvestada erinevate vanuserühmade osaluse ja hääletamise muustritega ning vajadusel võtta meetmeid, et suurendada noorte kaasatust ja osalemist otsustusprotsessis. See hõlmab paremat teavitamist ja motiveerimist noorte hulgas ning strateegiaid, mis julgustavad neid aktiivselt osalema ja oma häält kuuldavaks tegema. Lisaks eelnevale on oluline märkida, et vanemate hääletamine lastele suunatud projektide poolt võib olla tingitud järgmistest teguritest:

1. Vanemate huvi laste heaolu vastu: Vanemad võivad hääletada projektide poolt, mis on suunatud lastele või noortele, kuna nad peavad neid oluliseks ja soovivad pakkuda oma lastele paremaid võimalusi ja keskkonda kasvamiseks ja arenguks.

2. Pere perspektiiv: Vanemad võivad hääletada lastele suunatud projektide poolt seetõttu, et nad mõistavad pere, kui terviku heaolu olulisust. Nad võivad näha neid projekte, kui investeeringut oma laste tulevikku ja kogu pere heaolusse.
3. Kogukondlik mõtteviis: Vanemad võivad hääletada lastele suunatud projektide poolt ka sellepärast, et nad tunnevad end osana kogukonnast ja soovivad aidata kaasa kogukonna, kui terviku arengule ning noorte ja laste heaolu parandamisele.

Seega on oluline arvestada kõiki võimalikke tegureid, mis võivad mõjutada hääletustulemusi kaasavas eelarveprotsessis. On oluline, et protsess oleks kaasav ja kaasaks kõiki kogukonnaliikmeid, olenemata vanusest. Samuti võib oletada, et vanemate domineeriv osalus mõjutab noorte passiivsust kaasava eelarve protsessis mitmel viisil. See võib tekitada noortes tunde, et nende panus pole oluline või et nende hääl ei kanna sama kaalu, kui vanemate oma. See omakorda vähendab noorte motivatsiooni osaleda ja panna nad tundma end protsessist välja jäetuna või alaesindatud. Noorte tunne, et nende osalus ei too kaasa olulisi muutusi või kui nad ei näe, et nende ideed ja ettepanekud saavad piisavalt toetust, võib panna nad loobuma osalemisest. Selle tulemusel võib kaasava eelarve protsess kaotada mitmekesisuse ja noorte vaatenurga, mis omakorda mõjutab otsuste kvaliteeti ja kogukonna heaolu. Seega on oluline pöörata tähelepanu noorte kaasamisele ja motiveerimisele, et tagada nende aktiivne osalus kaasava eelarve protsessis. See tähendab noorte paremat teavitamist ja harimist, platvormide loomist nende ideede ja ettepanekute esitamiseks ning kindlustamist, et nende hääl oleks otsustusprotsessis võrdselt esindatud. Ainult nii saame tagada tõeliselt kaasava ja mitmekülgse otsustusprotsessi, mis arvestab kõigi kogukonna liikmete vajadusi ja perspektiive.

Kokkuvõttena võib öelda, et noorte kaasamine kaasavasse eelarvesse Elva vallas nõuab põhjalikke ja mitmekesiseid meetmeid, mis hõlmavad teavitamist, mitmekesiseid osalemise võimalusi ja noorte julgustamist ning tunnustamist. Ainult sellisel viisil saame luua tõeliselt kaasava ja noortesõbraliku kogukonna, kus noorte hääl on kuuldav ja nende panus on oluline kogukonna arengus.

Tuginedes uuringu tulemustele ja teoreetilisele osale koostas in kaasamise mudeli võttes arvesse Hearti kaasamise redelit ja Brodie osaluse kolme mõõdet. (vt Lisa 4) Mudel pakub praktilist raamistikku noorte kaasamiseks, mis tagab noorte aktiivse ja mõtteka kaasamise kõikidel osaluse tasemetel. Mudeli abil saab luua kaasavama ja noortesõbralikuma otsustusprotsessi, mis kajastab noorte vajadusi ja aitab kaasa kogukonna üldisele arengule. Igal tasandil peaks olema tasakaal avaliku, sotsiaalse ja isikliku osaluse vahel. Oluline on

arvestada noorte erinevate vajaduste ja ootustega ning pakkuda neile mitmekesiseid osalemisvõimalusi. Pidev suhtlus ja tagasiside noortega on ülioluline mudeli efektiivsuse tagamiseks. Mudelit saab kohandada vastavalt iga omavalitsuse spetsiifilistele vajadustele ja kontekstile aga oluline on kaasata mudeli välja töötamisse ja rakendamisse noori endid. Mudeli edukuse hindamiseks on vaja jälgida ja hinnata noorte osalemise taset ja mõju. Edasiste uuringute jaoks oleks kasulik suurendada valimisse kaasatud noorte arvu ja hõlmata ka teisi noorte vanusegruppe. Uuringus käsitleti ainult Elva valla noorte kogemusi. Võrdleva uuringuga teistes valdades aitaksid üldistada saadud järeldusi.

Kokkuvõttes annab see uuringus saadud ülevaade Elva valla noorte kaasamise praktikatest ja aitab kaasa üldise arusaama parandamisele noorte kaasamise olulisusest kaasavas eelarves. Soovitatud meetmete rakendamine aitab luua kaasavama ja noortekeskse eelarve protsessi Elva vallas.

Kokkuvõte

Uuringu eesmärk oli analüüsida Elva valla noorte kaasamist kaasavasse eelarvesse, keskendudes strateegiatele, noorte kogemustele ja nende hinnangutele. Selleks kasutasin erinevaid meetodeid, sealhulgas intervjuud fookusgrupiga ja valla ametnikega ning dokumentide analüüsi, et mõista noorte ning vallavalitsuse ametnike seisukohti ja kogemusi selles protsessis. Uurimuse tulemused näitasid mitmeid olulisi aspekte.

Esiteks, kaasava eelarve rakendamine Elva vallas on andnud noortele võimaluse osaleda otsustusprotsessides ja anda panus oma kogukonna arengusse. Noorte kaasamine kaasavasse eelarvesse aitab suurendada nende seotust kohaliku omavalitsusega ning arendada nende kodanikuaktiivsust.

Teiseks, uurimistulemused näitasid, et kaasava eelarve protsessis on olulisel kohal kommunikatsioon, suhtlemine ja koostöö. Ametnike roll on oluline nii protsessi korraldamisel kui ka noorte ettepanekute elluviimisel.

Kolmandaks, noorte kaasamine kaasavasse eelarvesse toob kaasa mitmeid positiivseid mõjusid nii noortele endile kui ka kogukonnale tervikuna. See aitab suurendada noorte eneseteadlikkust, kodanikuühiskonna kaasatust ning parandada kogukonna elukvaliteeti.

Uuringu tulemused lükkavad ümber arusaama, et noored ei ole huvitatud kohaliku elu kujundamisest, näidates, et noored on kaasavast eelarvest teadlikud ja soovivad selles osaleda, kuid nende osalemist takistavad mitmed tegurid, nagu vähene informeeritus ja keerukas protsess. Uuring pakub praktilisi lahendusi noorte kaasamise tõhustamiseks Elva vallas ja mujal. Samuti selgub uurimistööst, et noorte kaasamine kaasavasse eelarvesse on oluline samm noortesõbralikuma ühiskonna suunas. Seda nii noorte endi, kui valla ametnike sõnul. Siiski on oluline jätkata uurimist ja arendada edasi noorte kaasamise strateegiaid ning protsesse, et tagada nende tõhus ja jätkusuutlik osalus kohaliku omavalitsuse otsustusprotsessides.

Kasutatud allikad:

- Arnstein, S. R. (2007). A Ladder Of Citizen Participation. *Journal of the American Planning Association*, 35(4), 216 — 224.
https://www.nebraskachildren.org/file_download/872e8b2f-826f-4eb8-94e4-0aa3ca7efc49
- Baiocchi, G. (2007). *Militants and Citizens: The Politics of Participatory Democracy in Porto Alegre*. New York University. Retrieved May 17, 2024, from
https://www.researchgate.net/publication/37702090_Militants_and_Citizens_The_Politics_of_Participatory_Democracy_in_Porto_Alegre
- Brodie, E. (2009). *Understanding participation: A literature review*.
<https://involve.org.uk/sites/default/files/uploads/docuemnt/Pathways-literature-review-final-version.pdf>
- CESIE ETS. (2023). *Youth Participatory Budgeting Empowers Meaningful Youth Participation*. <https://cesie.org/media/yupad-policybrief-en.pdf>
- Dias, N., & Júlio, S. (n.d.). *World*. Participatory Budgeting World Atlas. Retrieved February 8, 2024, from <https://www.pbatlas.net/world.html>
- DiCicco-Bloom, B., & Crabtree, B. F. (2006). *The qualitative research interview*. Medical Education. Retrieved May 16, 2024, from
<https://doi.org/10.1111/j.1365-2929.2006.02418.x>
- Eesti Noorteühenduste Liit. (n.d.). *Miks noori kaasata?* EESTI NOORTEÜHENDUSTE LIIT. Retrieved March 12, 2024, from <https://enl.ee/miks-noori-kaasata/>
- EESTI NOORTEÜHENDUSTE LIIT | *Noorte osalus ja kaasamine*. (2022, August 6). Eesti Noorteühenduste Liit. Retrieved February 8, 2024, from
<https://enl.ee/2022/08/06/noorte-osalus-ja-kaasamine/>
- Elva vald. *Tutvustus ja asukoht*. Elva vald. Retrieved May 19, 2024, from
<https://www.elva.ee/tutvustus#elva-valla-kulad>
- Elva vald. (n.d.). *Kaasamiskava*. Elva vald. Retrieved May 15, 2024, from
<https://www.elva.ee/vald-uudised-ja-kontakt/raagi-kaasa/kaasamiskava>
- Elva valla noorte omaalgatusfond*. (2024, March 4). Elva vald. Retrieved May 8, 2024, from
<https://www.elva.ee/uudised/elva-valla-noorte-omaalgatusfond-avatud-martsi-lopuni>
- e-Riigi Akadeemia. (2012). *Kaasav eelarve kohalikes omavalitsustes*. Wikipedia. Retrieved May 15, 2024, from

<https://ega.ee/wp-content/uploads/2012/07/kaasav-eelarvemenetlus-kohalikes-omavalitsustes.pdf>

Elva Vald. (2023a, 1. september). Kaasav eelarve on hea võimalus Elva valla arengusse panustada. Tutvu lähemalt ja anna oma hääl! #kaasaveelarve #elva. Facebook.

<https://www.facebook.com/elvavald/posts/pfbid02QYp7eujoVz1bm3RTAoWW4bYNswJSM>

Elva Vald. (2023b, 9. oktoober). Kaasava eelarve hääletus on alanud! Nüüd on Sinu võimalus otsustada, milliseid projekte soovid oma kodukohas ellu viia. Hääletada saad kuni 15. oktoobrini. Facebook.

<https://www.facebook.com/elvavald/posts/pfbid0AXxoUSWKEqv24qx5RpfCRJoytw>

Elva Vald. (2023c, 18. oktoober). Kaasava eelarve hääletus on lõppenud! Suur aitäh kõigile, kes osalesid. Võitjad selguvad peagi. Jälgige meie lehte! #kaasaveelarve #elva. Facebook.

<https://www.facebook.com/elvavald/posts/pfbid02pGeCE7tZ6vTvzY7BbjJrirjB2KTL D4Yj4g>

Given, L. M. (2008). *The Sage Encyclopedia of Qualitative Research Methods*. SAGE. Retrieved May 16, 2024, from

<https://www.daneshnamehicsa.ir/userfiles/files/1/9-%20Sage%20Encyclopedia%20of%20Qualitative%20Research%20Methods-%202008.pdf>

Gomez, J., Rios, D., Lavín, J. M., & Alfaro, C. (n.d.). A participatory budget model under uncertainty. *European Journal of Operational Research*, 229(3), 743-750.

Haridus- ja Teadusministeerium. (2024). *Haridus- ja noorteprogramm 2024-2027*. Haridus- ja Teadusministeerium. Retrieved May 18, 2024, from

<https://www.hm.ee/sites/default/files/documents/2024-03/Haridus-%20ja%20noorteprogramm%202024-2027%20%281%29.pdf>

Haridusportaal. (n.d.). *Noorte osaluskogud ja noorteühendused*. Haridusportaal. Retrieved May 16, 2024, from

<https://haridusportaal.edu.ee/artiklid/noorte-osaluskogud-ja-noorte%C3%BChendused>

Heart, R. (1992). *Children's participation: From tokenism to citizenship*. UNICEF International. Retrieved May 8, 2024, from

https://www.researchgate.net/publication/24139916_Children's_Participation_From_Tokenism_To_Citizenship/citation/download

- Kalmus, V., Masso, A., & Linno, M. (2015). *Kvalitatiivne sisuanalüüs – Sotsiaalse Analüüsi Meetodite ja Metodoloogia õpibaas*. Sotsiaalse Analüüsi Meetodite ja Metodoloogia õpibaas. Retrieved May 16, 2024, from <https://samm.ut.ee/kvalitatiivne-sisuanalyys/>
- Kim, J. (2008). A model and case for supporting participatory public decision making in e-democracy. *Group Decis Negot*, (17), 179–193. Retrieved May 17, 2024, from <https://doi.org/10.1007/s10726-007-9075-9>
- Krenjova Cepilova, J., & Raudla, R. (2018). Policy Diffusion at the Local Level: Participatory Budgeting in Estonia. *Vol. 54*(No. 2), 419-447. Retrieved May 17, 2024, from https://www.researchgate.net/publication/315453907_Policy_Diffusion_at_the_Local_Level
- Lundy, L., Marshall, C., & Orr, K. (2016). *Child-Participatory Budgeting: A review of global practice*. Savethechildren. <https://resourcecentre.savethechildren.net/document/child-participatory-budgeting-review-global-practice/>
- Majorek-Gdula, A. (2018). *THE IMPACT OF CHANGES IN METHODOLOGY OF PARTICIPATORY BUDGETING OF DĄBROWA GÓRNICZA ON THE QUALITY OF SELECTED PROJECTS*. Wikipedia. Retrieved May 15, 2024, from https://www.researchgate.net/publication/325570681_THE_IMPACT_OF_CHANGES_IN_METHODOLOGY_OF_PARTICIPATORY_BUDGETING_OF_DABROWA_GORNICZA_ON_THE_QUALITY_OF_SELECTED_PROJECTS
- OECD. (2018). *ENGAGING YOUNG PEOPLE IN OPEN GOVERNMENT*. OECD. Retrieved February 8, 2024, from <https://www.oecd.org/mena/governance/Young-people-in-OG.pdf>
- Õunapuu, L. (2014). *Kvalitatiivne ja kvantitatiivne uurimisviis sotsiaalteadustes*. DSpace. Retrieved May 14, 2024, from <https://dspace.ut.ee/server/api/core/bitstreams/3538e168-6012-4e90-8484-4bb59be8b14a/content>
- Peixoto, T. (2009). e-Participatory Budgeting: e-Democracy from theory to success? *European Journal of ePractice*, Vol. 7(No. 5), 1-9. Retrieved May 17, 2024, from <https://partycypacjaobywatelska.pl/wp-content/uploads/2015/07/e-PB.pdf>
- Rahandusministeerium. (n.d.). *Kokkuvõte kaasava eelarve menetlemisest 2023. aastal*. Kokkuvõte kaasava eelarve menetlemisest 2023. aastal. Retrieved February 8, 2024, from <https://www.fin.ee/media/2539/download>

- Rämmer, A. (2014). . *Valimi moodustamine. Sotsiaalse analüüsi meetodite ja metodoloogia õpibaas*. Tartu Ülikool. Retrieved May 14, 2024, from <https://samm.ut.ee/valimid/>
- Rios, J. A. (2005). *Participatory Budget Formation Through the Web*. E-Government: Towards Electronic Democracy. Retrieved May 17, 2024, from https://www.academia.edu/72617201/Participatory_Budget_Formation_Through_the_Web?f_r=1665944
- SALTO Participation & Information Resource Center. (2020). *Youth Participation Strategy*. SALTO-YOUTH. Retrieved May 18, 2024, from https://www.salto-youth.net/downloads/4-17-4089/20200929_ParticipationStrategy_Online_Final_02.pdf
- Schneider, S. H., & Busse, S. (2018). *Participatory Budgeting in Germany – A Review of Empirical Findings*. International Journal of Public Administration J.
- Sintomer, Y. (2008). (PDF) Participatory Budgeting in Europe: Potentials and Challenges. *International Journal of Urban and Regional Research*, 32(1), 164-178. Retrieved February 8, 2024, from https://www.academia.edu/7324565/Participatory_Budgeting_in_Europe_Potentials_and_Challenges
- Sintomer, Y., Herzberg, C., & Allegretti, G. (2013). *Participatory Budgeting Worldwide – Updated Version* (25). Dialog Global. Retrieved May 17, 2024, from https://skew.engagement-global.de/files/2_Mediathek/Mediathek_Microsites/SKEW_EN/Publications/Dialog%20Global/skew_dialog_global_no25_participatory_budgeting_study.pdf
- Souza, C. (2001). Participatory budgeting in Brazilian cities: limits and possibilities in building democratic institutions. *Environment and Urbanization*, (13(1)), 159-184. <https://journals.sagepub.com/doi/10.1177/095624780101300112>
- Tartu linnavalitsus. (2023). *Kaasav eelarve | Tartu linn*. | Tartu linn. Retrieved May 17, 2024, from <https://tartu.ee/et/kaasav-eelarve#statistikat>
- Thomas, D. R. (2003). (PDF) *A General Inductive Approach for Qualitative Data Analysis*. ResearchGate. Retrieved May 16, 2024, from https://www.researchgate.net/publication/228620846_A_General_Inductive_Approach_for_Qualitative_Data_Analysis
- Touchton, M., McNulty, S., & Wampler, B. (2022). *Participatory Budgeting and Community Development: A Global Perspective* (American Behavioral Scientist ed.).

https://www.researchgate.net/publication/359823239_Participatory_Budgeting_and_Community_Development_A_Global_Perspective

Valge, M., & Reitav, U. (2017). *Noorte osalus ja kaasamine. Käsiraamat*. Retrieved May 17, 2024, from https://enl.ee/wp-content/uploads/2017/08/NKde_kasiraamat_.pdf

Lisa 1. Intervjuu küsimused fookusgrupile.

Demograafilised andmed

Vanus, sugu, haridus, elukoht Elva vallas (piirkond)

1. Mida tead Elva valla kaasavast eelarvest?
2. Kust oled saanud infot Elva valla kaasava eelarve kohta?
3. Kas olete kunagi osalenud Elva valla kaasava eelarve protsessis? Kui jah, siis kuidas?
4. Milline oli teie kogemus, kas positiivne või negatiivne. Mida tundsid?
5. Miks on oluline, et noored kaasataks kaasavasse eelarvesse?
6. Kas oled mingil moel osalenud valla arendusprotsessides ja arengukava koostamisel (arengukava, noorsootöö kava, noortevolikogu, õpilasomavalitsus jne)?
7. Milliseid rolle ja ülesandeid saaksid noored täita kaasavas eelarve protsessis?
8. Milliseid projekte või algatusi sooviksite noorte seisukohast näha kaasava eelarve raames?
9. Millised võiks olla probleemid või väljakutseid, miks noored ei osale?
10. Kuidas saaks Elva vald paremini toetada noorte osalemist kaasavas eelarves?
11. Millist mõju ja positiivseid tulemusi võiks noorte kaasamine kaasavasse eelarvesse teie arvates kaasa tuua? (kogukondade arengule, noortepoliitikale, noorte hääle kuuldavaks toomisele) Kas on ka negatiivseid?
12. Millised oleksid teie arvates parimad viisid ja platvormid noorte kaasamiseks kaasavasse eelarvesse? Kas eelistaksite näiteks avalikke arutelusid, veebipõhiseid platvorme või muud tüüpi osalemisvõimalusi?
13. Kuidas saaks Elva vald paremini teavitada noori võimalustest osaleda kaasava eelarve aruteludes ja projektides?
14. Milliseid kanaleid ja meetodeid tuleks teavitamiseks ja kommunikatsiooniks noortega eelistada?
15. Kas teil on ettepanekuid, kuidas Elva vald saaks suurendada noorte osalust kaasavasse eelarve hääletusel?
16. Kas on midagi, mida sooviksite lisada või täiendada seoses noorte kaasamisega kaasavasse eelarvesse Elva vallas?

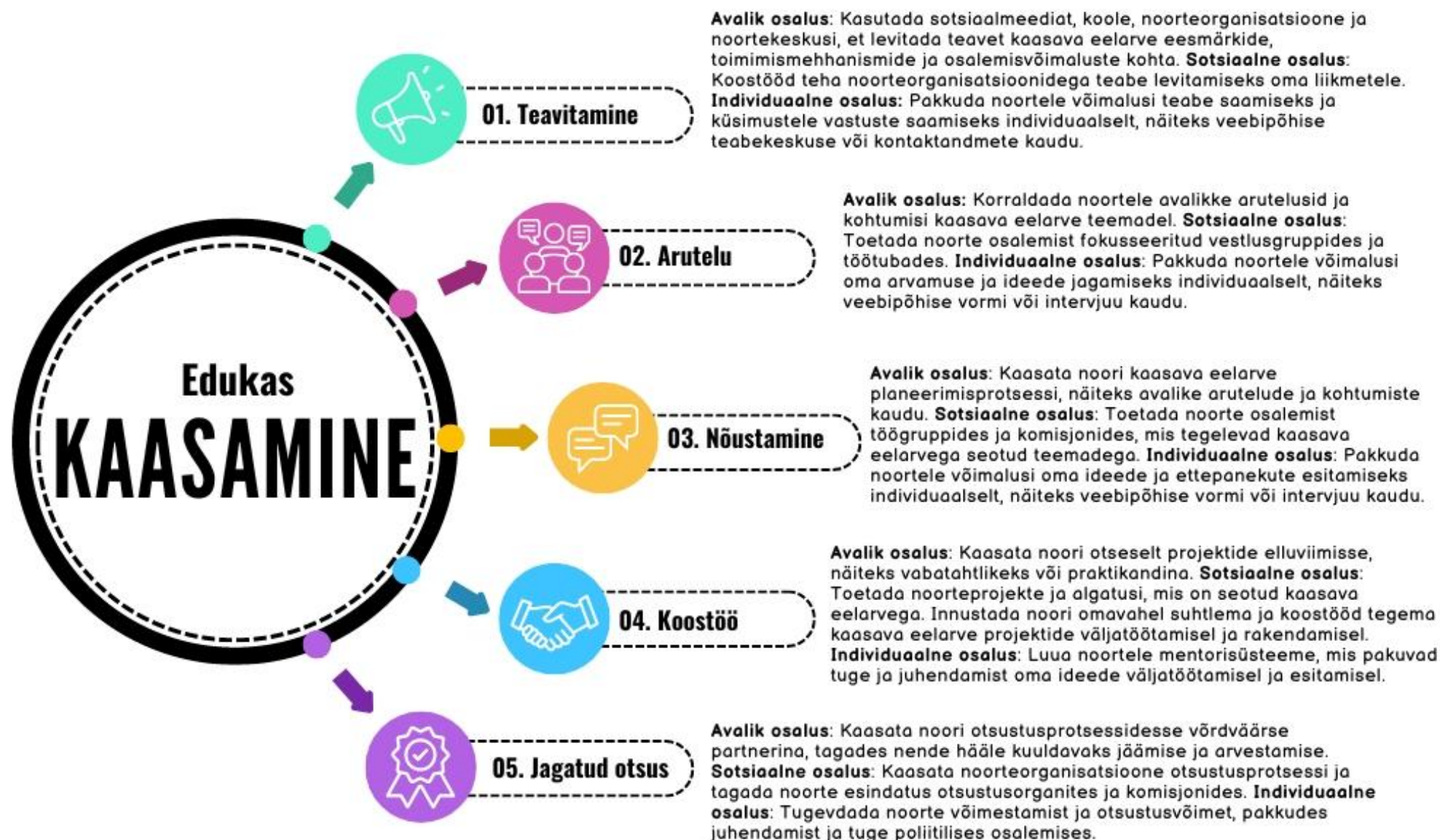
Lisa 2. Intervjuu küsimused valla ametnikele

1. Kui oluliseks peate noorte osalust kaasava eelarve protsessis Elva vallas?
2. Kuidas see mõjutab teie arvates kaasava eelarve tõhusust ja kogukonna arengut?
3. Millisena näete noorte osaluse mõju kaasava eelarve tõhususele ja kogukonna arengule?
4. Kas oskate tuua näiteid, kuidas noored on kaasava eelarve kaudu lõõnud kaasa kogukonna projektide koostamisel ja elluviimisel?
5. Milliseid strateegiaid on Elva vald rakendanud noorte kaasamiseks kaasava eelarve protsessi?
6. Millised on olnud teie kogemused ja tagasiside Elva valla strateegiate osas noorte kaasamisel kaasavasse eelarvesse?
7. Millised meetmed on teie arvates olnud eriti tõhusad või vastupidi, vähem efektiivsed?
8. Palun jagage oma mõtteid selle kohta, mis on olnud peamised tegurid, mis motiveerivad noori osalema kaasava eelarve protsessis.
9. Millised takistused võivad noorte kaasamist mõjutada?
10. Milliseid uuenduslikke meetmeid võiks Elva vald rakendada noorte kaasamiseks kaasavasse eelarvesse tulevikus?
11. Kui oluliseks peate noorte osalust kaasava eelarve protsessis tulevikus?
12. Millised võiks olla probleemid või väljakutseid, miks noored ei osale?
13. Millist mõju ja positiivseid tulemusi võiks noorte kaasamine kaasavasse eelarvesse teie arvates kaasa tuua (kogukondade arengule, noortepoliitikale, noorte hääle kuuldavaks toomisele)? Kas on ka negatiivseid?
14. Kas teil on ettepanekuid, kuidas Elva vald saaks suurendada noorte osalust kaasavasse eelarve hääletusel?

Lisa 3 Elva valla kaasava eelarve võidutööd 2019-2024

2019		2020		2021		2022		2023		2024
Väljõusaali rajamine Puhja alevikku. Puhja staadionile paigaldati väljõusaali seitse atraktsiooni.	Osaliselt noortele	Liikumispark Elva Gümnaasiumi Tartu maantee rohealale.	Noortele	Rämsi küla spordiväljak.	Osaliselt noortele	Puhja rulapark.	Noortele	Ulila seiklusrada vol 2. Ulila Keskuse parki rajati madalseiklusrada, mis on jätkuks juba valmis olnud pisemale seiklusrajale.	Noortele	Rõngu Keskkooli ja staadioni ümbrus kaasaegseks ja turvalisemaks vaba aja veetmise kohaks
Valguta Mustjärve ja Tamme paljandi matkaradade korrastamine..	Osaliselt noortele	Ulila paadisadama ja ujumiskoha üheks tervikuks loomine.	Osaliselt noortele	Rõngu jõulinnak. Kaasava eelarve raames paigaldati Rõngu aleviku staadionile jõulinnak..	Osaliselt noortele	Rannu kalmistu kivimüüri korrastamine.		Rõngu staadion kaasaegseks ja mugavaks	Osaliselt noortele	Rannu Kooli madalseiklusrada
Verevi rand põnevamaks ja hubasemaks. Karussell, väikelaste ronimisatraktsioon, lamamiskiik, keerukiik ning jõua- ja turnimisatraktsioon.	Noortele	Kirepi bussipeatused valgustatuks ehk pimedas nähtavaks.	Osaliselt noortele	Elva linnastaadioni infotabloo.	Osaliselt noortele	Annikoru kettapargi uuendamine.	Osaliselt noortele	Jalgratta õpperada Elvasse	Noortele	Rämsi küla madalseikuspark

Lisa 4 Noorte kaasamise mudel kaasavasse eelarvesse

Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja üldsusele kättesaadavaks tegemiseks

Mina, Meelis Külaots

1. annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihtlitsentsi) minu loodud teose

“NOORTE KAASAMINE KAASAVAS EELARVES: KOGEMUSED JA HINNANGUD ELVA VALLA NÄITEL”

mille juhendaja on Andres Rõigas

reprodutseerimiseks eesmärgiga seda säilitada, sealhulgas lisada digitaalarhiivi DSpace kuni autoriõiguse kehtivuse lõppemiseni.

2. Annan Tartu Ülikoolile loa teha punktis 1 nimetatud teos üldsusele kättesaadavaks Tartu Ülikooli veebikeskkonna, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace kaudu Creative Commons'i litsentsiga CC BY NC ND 4.0, mis lubab autorile viidates teost reprodutseerida, levitada ja üldsusele suunata ning keelab luua tuletatud teost ja kasutada teost ärieesmärgil, kuni autoriõiguse kehtivuse lõppemiseni.

Olen teadlik, et punktides 1 ja 2 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile.

Kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei riku ma teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse õigusaktidest tulenevaid õigusi.

Meelis Külaots

20.05.2024